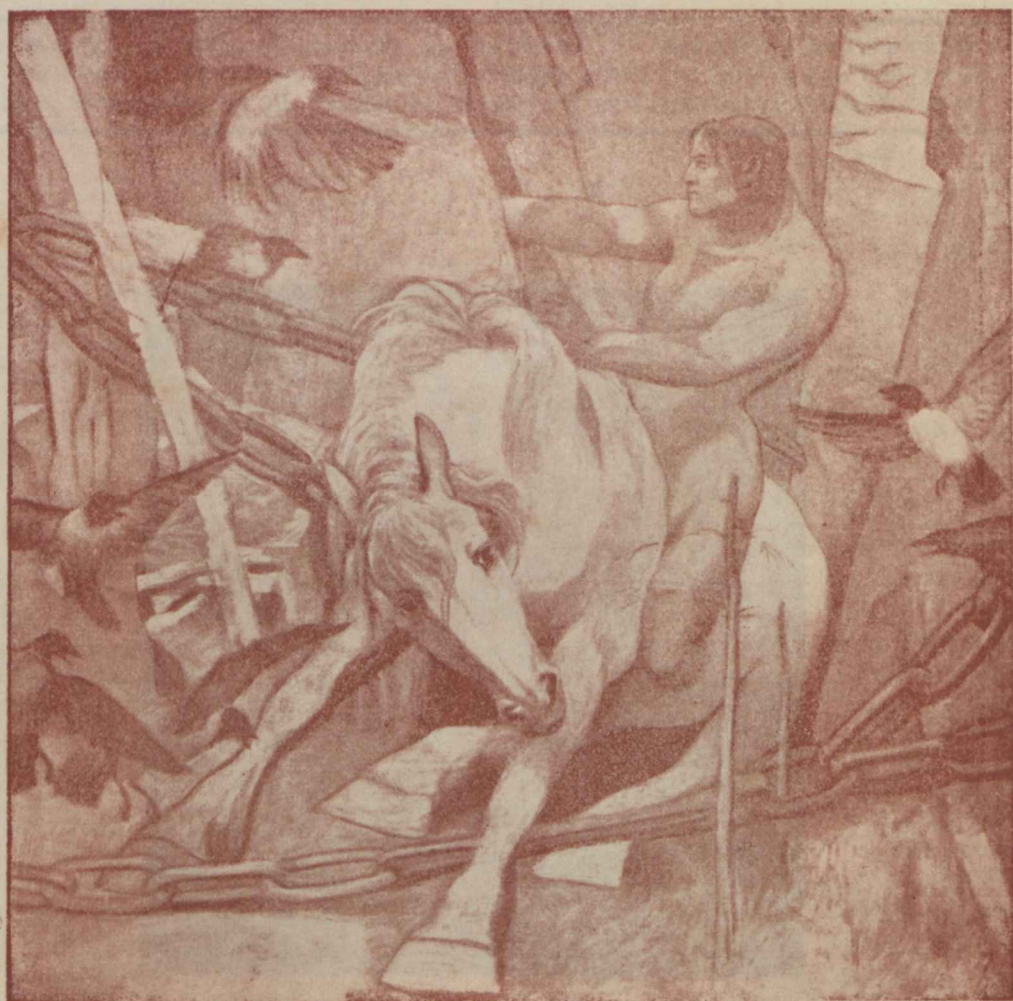

HIND 20 MARKA

NOORUSMAA

EESTI NOORSOO AJAKIRI

TEINE AASTAKÄIK

NR. 20

TALVEKUU

1927

S I S U:

Adelbert von Chamisso — Peeter Šlemiili kummaline lugu. — K. Lumiste —
Sünnilinn. — J. Käis — Säälpool pilvi. — H. F. Feilberg — Kaanada talu-
naine. — Kuus ajaloo suurimat. — Aleksis Kallits — Elava sõna tähiseid. —
Loodusesõbra nurk. — Male. — Kabe.

NOORUSMAA

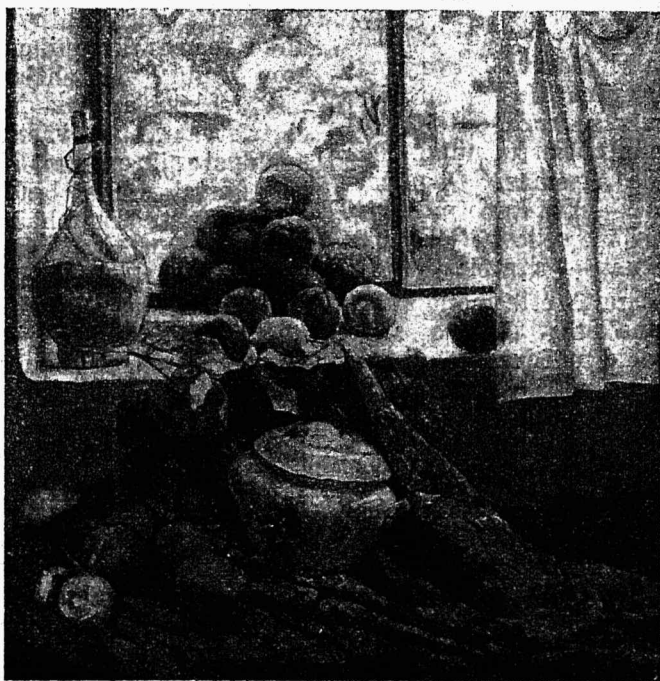
EESTI NOORSOO AJAKIRI

Nr. 20.

Talvekuu

1927.

Toimetuse juhatajad: J. Käis, M. Laarman, E. Martinson. :: Vastutav toimetaja: E. Martinson. :: Väljaandja: Eesti Õpetajate Liit. :: Toimetuse ja talituse aadress: Tallinn, Rataskaevu nr. 22. Toimetuse kõnetunnid esmaspäeval ja reedel k. 12—1.

August Jansen

Apelsiinid

Peeter Šlemiili kummaline lugu.

Adelbert von Chamisso. Eesti keele M. Laarman.

4.

Oma jutustuses pean ruttama kiiresti mööda ühest ajast, mille juures meeeldi peatuksin pikemalt, kui suudaksin mälestuses manada esile ta elava vaimu. Aga värving, mis teda elustas ja mis praegu võiks anda talle elava ilme, on kustunud ammu. Ja kui uuesti tahaksin leida selle, mis mu rinnas ta siis tõstis nii võimsana üles, valu ja õnne ja vaikse meeletuse — siis pörkan asjatunult vastu kaljusid, kus pole enam ühtki elavat allikat, jumal on mu jätnud. Kuis muutununa ta mind nüüd vaatleb, see läind aeg! — Pidin supel-paigas etendama kangelaslikku kurbosa, halvasti kätteõpitud — ja laval vilumatuna tungisin välja näidendist sinisilmade paari.

Mängust petetud vanemad tahtsid kauba ruttu teha kindlaks. Terve jandi lõpp oli väljanaermine. Ja see on kõik, kõik! Miina, kuis seekord nutsin, kui su kaotasid; nõnda nutan ka nüüd, olles su kaotand enda sisemas. Olen siis saand nii vanaks? — Oo, kurb mõistus! Veel üks südamelöök sellest ajast, üks hetk seda meeletust — aga ei!

Olin saatnud Bendeli ette mõne kullakotiga mulle linnakeses säädma sisse korterit mu nõudeid mööda. Ta oli säälnud välja palju kulda ja vähe ebaselgelt kõnelnud suursugusest võõrast, keda ta teenib. Et ma ei tahtnud avaldada oma nime, tõi rahva veidraile mõttele. Niipea kui maja oli valmis mu vastuvõtuks, tuli Bendel tagasi ja asusime teele.

Umbes tunni tee eemal sihtkohast sulges pidulikult ehitud rahvahulk päikesepaistelisel platsil meil tee. Tõld peatus. Kõlas muusika, kellahelid, suur-tükipaugud. Vägev „elagu“ läbistas õhu. — Tõlla ette ilmus valgeis kleitides neidudekoor, kõik erakorraliselt ilusad. Kõikide ilu aga kahvatas ühe ees, nagu öised tähed kahvatavad päikese ees. Ta astus oma õdede seast välja, kõrge ja õrn kogu põlvitas punastades mu ette ja sirutas siidpadjal loorberist,

õlipuuoksist ja roosest punutud pärja, kuna ta ise kõneles midagi valitsejast, aukartusest ja armastusest, mille tähendust ma ei mõistnud, ta nõiduv häälekõla aga uimastas mu kuulmed ja südame — mulle paistis, nagu oleksin praegu näind taevalist olevust. Koor hakkas laulma kiitust hääle kuningale ja ülistama ta rahva õnne.

Ja kõik see, armas sõber, heledas päikeses! Ta ikka veel põlvitas kahe sammu kauguses minust ja mina ilma varjuta ei saand hüpata üle kuristiku ega langeda ise ingli ette põlvili. Oo, mis kõik oleksin annud varju eest! Pidin peitma tõlla sügavusse oma häbi, kartuse ja meelete. Bendel lõppeks otsustas mu eest, hüppas välja teisest tõllauksest, ma hüüdsin ta tagasi ja ulatasin kättejuhtuvast kastikesest uhke teemantkrooni, mis oli määratud kord kauni Fanni ehtimiseks. Ta astus ette ja kõneles oma isanda nimel, kes ei tahtvat võtta vastu sääraseid auavaldusi; siin pidavat olema miski eksitus; igatahes aga olgu linna lahkend elanikud tänatud oma hää tahte eest. Seda kõneldes võttis ta pakutava pärja ja pani priljantkrooni selle asemele. Siis sirutas ta aupaklikult kaunile neiule ülestõusmiseks käe ja andis viiega minekuks märgi kogu saatkonnale. Kedagi ei lastud enam ette. Ta palus rahvahulka anda teed, tuli tagasi tõlda ja sõit läks edesi linna poole läbi lilledest ja okstest ehitatud auvärava. — Kogu aeg lasti suurtükki. — Tõld peatus mu maja ees; hüppasin osavasti uksest sisse, kahestades mind vaatama joosnud rahvahulga. Rahvas mu aken-de all karjus elagu ja dukatite sadu voolas mu aknaist alla. Öhtul linnas oli ilutulestus.

Ja mina ikka veel ei teadnud, mis see kõik pidi tähendama ja kelleks mind peeti. Saatsin Raskali seda uurima. Talle jutustati, et hää Preisi kuningas reisivat krahvi nime all läbi maa. Mu adjutant olevat tuntud ära, ta oli teind avalikuks enda ja minu isiku. Ja kui suur oli lõppeks rõõm, kui tehti kind-

laks, et ma ise olen kohal. Nüüd aga, kus nähti mu täielikku tundmatumaks jäämise soovi, tunti väärsammuks katse tõsta selt saladuskate. Ma aga olevat nii lahkesti ja armurikkalt vihastand — ma andvat muidugi neile häile süda-meile andeks.

Mu võrukaelale oli asi nii naljakas, ta oma ähvarduskõnedega tegi kõik võimaliku, et neid häid inimesi aina usus kinnitada. Ta tõi mulle käigust nii naljaka aruande, et nähes mind lõbusana, pidas ise oma kelmust väga õnnestunuks. — Kas pean tunnistama? Mulle oli siiski meelitatav esineda suurena isikuna, olgugi vaid eksikombel.

Käskisin homme õhtul mu majaanist varjutavate puude all korraldada peo ja kutsuda sinna kogu linna. Tänu mu koti salajõule, Bendeli vaevale ja Raskali osavale leidlikkusele läks see korda hoolimata lühikesest ajast.

Oli tõesti imestusväärne kui küllaselt ja kaunilt kõik korraldus väheste tundide kestes. Loodud toredus ja küllus ja samuti kavalasti säetud valgustus oli jagatud nõnda, et tundsin end täiesti kindlana. Ei jäänd enam midagi nõuda, pidin kiitma oma teenreid.

Õhtu hämardus. Võõrad ilmusid ja neid tutvustati mulle. Kuningast enam polnud juttu; mind hüüti sügavas aukartuses ja alandlikkuses härra krahviks. Mis pidin tegema? Võtsin härra krahvi nime vastu ja sain sest tunnist krahv Peetriks. Keset peotungi aga mu hing igatses vaid üht. Hilja ilmus ta — tema, kes kandis krooni ja oli ise kroon. Ta järgis viisakalt oma vanemaile ja ei näind teadvatki, et ta oli kõige kaunim. Mulle esiteldi härra metsailemat, ta naist ja tütart. Oskasin ütelda vanahärrale palju meeldivat ja viisakat. Tütre ees aga seisin läbitõreldud poisina ja ei saand ühtki sõna välja. Lõppeks palusin kogeldes teda austada pidu ja võtta vastu valitsejaamet, mille märki ta kandis. Häbelikult ta palus liigutava pilguga end säästa. Mina aga olles enam alandlik kui ta ise, tõin esimesena ta alamana oma austuse sügavas aukartuses. Krahvi märguanne oli kõigile võõraile käsuks, mida kõik ruttasid täitma. Majesteetlikkus, süütuus ja graatsia koos iluga pidasid rõõmsat

pidu. Miina õnnelikele vanemaile tundus auna nende tütrest lugupidamine. Ma ise olin kirjeldamatumas uimas. Lasin kõik juveelid, mis olin ostnud seekord mulle raskuseksolevast kullast lahtisaamiseks, kõik pärlid ja kalliskivid, panna kahte kaetud vaagnasse ja kuninganna nimel pakkuda kõigile ta kaaslannadele ja daamidele. Ja kogu selle aja kestes pilluti kulda lakkamatult alla juubeldavasse rahvahulka.

Teisel hommikul Bendel teatas mulle, et kahtlus, mis ta tunnud siamaani Raskali aususe vastu, oli eile osutund tõeks. Ta oli eile kõrvaldand terved kotitäied kulda. „Laskem,“ vastasin ma, „võtta vaene kelm ta saak; annetan kõigile, miks siis mitte temalegi? Eile on ta mind teistega ausasti teenind, olete aidand mind rõõmsasti korraldada rõõmsa peo.“

Edespidi sest polnud enam juttu. Raskal jäi mu esimeseks teenriks, Bendel aga oli mu sõber ja usaldusmees. Ta oli harjund kujutelema mu varandust lõpmatumaks ja ta kunagi ei küsind selle allikaid.

Ta aitas mõtelda mitmesuguseid abinõusid selle raiskamiseks. Sest tundmatumast ja kahvatumast kelmist teadis ta vaid nii palju, et ainult tema võib mu lunastada minul lasuvast needusest.

Mu peo toredus ja mu enda ülalpidamine kinnitasid esialgu kõiki linnaelanikke nende usus. Peagi aga selgus ajalehist, et Preisi kuninga muinasjutuline reis on vaid põhjendamatu kuulujutt. Kuningas olin aga siiski, pidin olema rikkaimaid ja kõige kuninglikumaid, ei teatud ainult, missugune. Maailmal pole kunagi olnud põhjust kaevata isevalitsejate puudust, vähemasti mitte meie päivil. Hääd inimesed, kes oma silmaga polnud näind ei üht ega teist, arvasid mind pea üheks, pea teiseks — krahv Peeter jäi ikka selleks, mis ta oli.

Kord ilmus supelvõõraste sekka kaupmees, kes rikastumiseks oli kuulutand enda pankrotiks. Ta oli üldise tähelepanu osaline ja heitis endast laia kahvatuma varju. Ta tahtis siin oma kogutud varandusega hiilgäda ja talle koguni tuli meele hakata minuga võistlema. Pöörasin oma koti poole ja peagi oli

Paul Burman

Lilled

see vaene rott nii kaugel, et pidi end kuulutama uuesti pankrotiks ja kolima üle mägede. Nii sain tast lahti. — Lõin säääl kandis palju päevavargaid ja logardeid.

Hoolimata kuninglikust toredusest ja kuludest elasin oma korteris väga lihtsalt ja üksikult. Olin teind säädu-

seks suurima ettevaatuse. Keegi, pääle Bendeli, ei tohtind ei mingisugusel ettekäändel astuda mu elutuppa. Niikaua, kui paistis päike, olin säääl luku taga. üteldi: krahv töötab oma toas. Nende töödega ühenduses olid ka sagedased käskjalad, kes igasuguste tühjade asjade pärast käisid edes-tagasi. Võõraid

võtsin vastu ainult õhtuti oma puude all või suures saalis, mis oli osavasti ja rikkalikult valgustatud Bendeli juhatusel mööda. Ja kui Bendeli sajasilmalised valvel läksin välja — siis vaid metsaülemale poole, kuhu sundis mind üks ja ainus asi. Sest mu elu sisemas südames põles armastus.

Oo, mu hää Chamisso, loodan, et sa ometi pole unustand, mis on armastus! Miina oli tõesti armastusväärne, hää ja vaga laps. Olin köitnud ta enda külge, ta omas alandlikkuses ei teadnud miks ainuüksi teda pidasin selle vääriliseks. Ja kogu oma noore südame süütuma jõuga ta tasus armastuse eest armastusega. Ta armastas nagu naine, end ohverdades, end unustades. Mõtles vaid sellest, kes oli ta elu. Ta armastas tõeliselt.

Mina aga — oo, millised hirmsad tunnid — hirmsad! ja siiski veetlevad seks, et ihata neid tagasi — mina aga nutsin sageli Bendeli rinnal, kui pärast esimest ebateadlikku uima tulin mõistusele, vaatlesin end teravamini. Mina, kes olin varjutu ja kes kavalast omakasust selle puhta inglühinge hävitamiseks olin ta petnud ja köitnud oma külge! Kord otsustasin talle ise kõik avaldada; siis jälle töötasin endale kõik katkestada ja põgeneda; siis jälle kastusin pisaraisse ja kõnelesin Bendeliga kokku, kuis tahan teda õhtul külastada metsamajas.

Mõnikord jälle maalisin endale ette suuri lootusi, mis pidi tooma mulle halli tundmatuma külastus; ja siis jälle nutsin, kui asjatunult katsusin ise seda uskuda. Olin arvand välja päeva, kus lootsin jälle kohata toda õudist meest, oli ta ju ütelnud: aasta ja päeva pärast, ning ma uskusin ta sõnu.

Vanemad olid hääd ja ausad inimesed, kes üliväga armastasid oma ainust last. Kogu tekkind lugu üllatas neid väga ja nad ei teadnud, mis teha. Varemini nad polnud näind undki sest, et krahy Peeter võiks mõelda nende lapsest, nüüd ta aga koguni armastas teda ja oli ise armastatud. — Ema muidugi oli uhke küllalt, mõteldes meie ühendusest, vanamehe terve inimõistuse aga ei annud endas säärasele pettebildile ruumi. Mõlemad olid veendund mu ar-

mastuse puhtuses — nad ei võind teha muud, kui palvetada oma lapse eest.

Mul on käes kiri, mis Miina saatis mulle tol ajal. — Ja, see siin on tema nägu! Kirjutan sulle selle uuesti.

„Olen nõrk ja rumal tütarlaps, võisin endale kujutada ette, et mu armastatu ei tee vaesele tütarlapssele valu, kuna teda armastan nii sügavasti, sügavasti. Ah, oled nii hää, nii ütlematult hää. Aga ära võta mind valesti. Sa ei pea mulle midagi ohverdama. Oo jumal! Vihkaksin end, kui teeksin seda. Ei — oled teind mu lõpmata õnnelikuks, oled mind õpetand sind armastama. Jäta! See on mu saatus, et k r a h v P e e t e r ei kuulu mulle, vaid maailmale. Olen uhke, kui kuulen: see oli tema, see oli jälle tema, selle ja selle on ta saatnud korda; sääl on ta olnud neile palutav ja sääl jumaldatav. Vaata, kui mõtlen sest, olen sulle pahane, et võiksid unustada ühe labase tütarlapse pärast oma kõrge tee. Astu tagasi, muidu teeb mind õnnetumaks mõte sest, et olen nii õnnelik. Eks ole ma palmitsend õlipuuoksaks ja roosi su ellu, nagu sellesse pärgagi, mille tohtisin anda sulle. Sa oled mu südames, armsaim, ära karda mu juurest minna, — suren su pärast, oh, nii õnsalt, õnsalt.“

Võid mõelda, kuis need sõnad löiksid mulle südamesse. Seletasin talle, et ma pole see, kelleks ta mind näib pidavat. Olen vaid rikas, aga lõpmatumalt vilets mees. Minul lasub vanne, mis ongi meie vahel ainukeseks saladuseks, olgugi et mul on lootus ka see kõrvaldada. See ongi mu elu mürgiks, et võiksin ühes endaga tõmmata kuristikku tema, kes on mu ainus valgus, ainus õnn, mu elu sisu. Siis nuttis ta jälle, et olin õnnetu. Oh ta oli nii armas ja hää! Et päästa mu ühest pisarast, oleks ta hää meelega ohverdand enda.

Sellest hoolimata ta oli kaugel mu sõnade õigest mõistmisest. Ta pidas mind mingiks vürstiks, keda taband raske õnnetus. Ta pidas mind mingiks suureks isikuks ja ta ettekujutusvõime maalis minust hoolega kangelaslikku pilti.

Kord ütlesin talle: „Miina, tuleva kuu viimane päev võib mu saatuse muu-

K. Mägi

Maastik

ta ja lahendada — kui see ei sünni, pean surema, sest ei taha teha sind õnnetu-maks.“ Ta peitis nuttes oma pää mu rinnale. — „Kui su saatust muutub, siis lase mind teada sind õnnelikuna, muud ei taha ma sinult. Oled aga õnnetu, siis kõida mindki su õnnetusega, et aitaksin sulle seda kanda.“

„Tütarlaps, tütarlaps, võta tagasi see kiireltlausutud sõna, see meeletu, mis lipsas su huulilt — mis tead sina sest viletsusest, sest needusest? Tead sa, kes su armastatu — mis ta — —? Kas ei näe sa mind õudusevärinais peit-vat su eest saladust?“ Ta langes nuttes mu ette ja kordas vandega oma palvet. Sisseastuvale metsaülemale ütlesin, et tuleva kuu viimasel päeval on mul

nõu paluda ta tütre käär. Selle aja mää-ran seepärast, et ta kestes võib juhtuda mõndki, mis võib mõjutada mu saatust. Ainult mu armastus ta tütre vastu jääb muutmatumaks.

Hää mees kokkus kui kuulis säära-seid sõnu krahv Peetri suust. Ta langes mulle kaela ja siis jälle häbenes väga enda meeleliigutust. Siis aga hak-kas ta kahtlema, kaaluma ja uurima. Ta kõneles kaasavarast, kindlustusest, oma lapse tulevikust. Täna sin teda mulle selle meeletuletamise eest. ütlesin talle, et tahan asuda siia ja veeta muretumat elu maanurgas, kus mind armastatakse. Palusin teda osta minu kulul ilusaimad müüaolevad mõisad ümbruskonnas. Ses võib ta aidata mind kõige paremini.

Tal oli palju tegemist, sest igal pool jõudis keegi võõras tast ette. Ta ostis neid umbes ühe miljoni eest.

Talle säärase tegevuse andmine oli minu poolt õieti süütu kavalus ta eemaldamiseks, sest pean tunnistama, et ta tundus mulle vähe koormavana. Ema seevastu oli vähe kurt ja ei püüdnud nõnda jutuaajamise au härra krahviga.

Õnnelikud inimesed nõudsid, et viibiksin kauemini nende juures. Ma ei võind viita enam minutitki, nägin horisondil juba viirastuvat tõusvat kuud. — Mu aeg oli möödas.

Järgmisel öhtul jälle läksin metsamajja. Olin heitnud mantli üle õlgade ja surund kübara sügavasti silmile, läksin Miina juure. Üles vaadates ja mind nähes tegi ta tahtmatuma liigutuse. Ja siis tõusis uuesti selgena mu silmi selle öudse öö pilt, kus olin näidand end varjutumana. Ta oli vaikne ja mõttes — mu rinnal lasus hiiglaraskus — tõusin oma istmelt. Ta viskus vaikselt nuttes mu rinnale. Ma läksin.

Nüüd leidsin ta ikka sagedamini ja sagedamini pisarais, mu hinges muutus üha tumedamaks — ainult vanemad ujujad ülimäärases õnnes. Paljutootav päev ligines tumedana ja lämmastavalt nagu äikesepilv. Selle eelõhtu oli käes. Vaevalt suutsin hingata. Ettevaatlikult olin täitnud mõned kastid kullaga. Ootasin kaheteistkümne tundi. — Ta lõi.

Istusin sääal, vaade kellal, lugesin sekundeid ja minuteid nagu odapisteid. Iga kära juures hüppasin üles, päev koitis. Tinased tunnid surusid üksteist, saabus lõuna, õhtu, öö. Osutid liikusid, lootus närtsis. Lõi üksteistkümne ja ei ilmud keegi, viimse tunni viimseid minuteid lähenesid ja keegi ei tulnud. Kõlas kaheteistkümne tunni esimene löök ja ma langesin lootusetult ja lõpmatuma pisarais oma asemele. Homme pidin igavesti varjutumana paluma armastatu kätt. Hirvuuni surus vastu hommikut kinni mu silmad.

(Järgneb.)

Sünnilinn.

K. Lumiste.

Sina, mu Sünnilinn,
õhtu tuledes jällegi särad!
— Ah, südames südamest armastan sind —
mu nooruse rõõmude, murede linn.
Sina, mu südame valguse värat,
oled lemmikuks teiseks
oma aidade õite, hoonete, tornide, jõega.
Sinuta — võõrsil ja kaugel — kurvana eksleksin,
sinuga — poeg punase aasta — nagu vend oma õega.

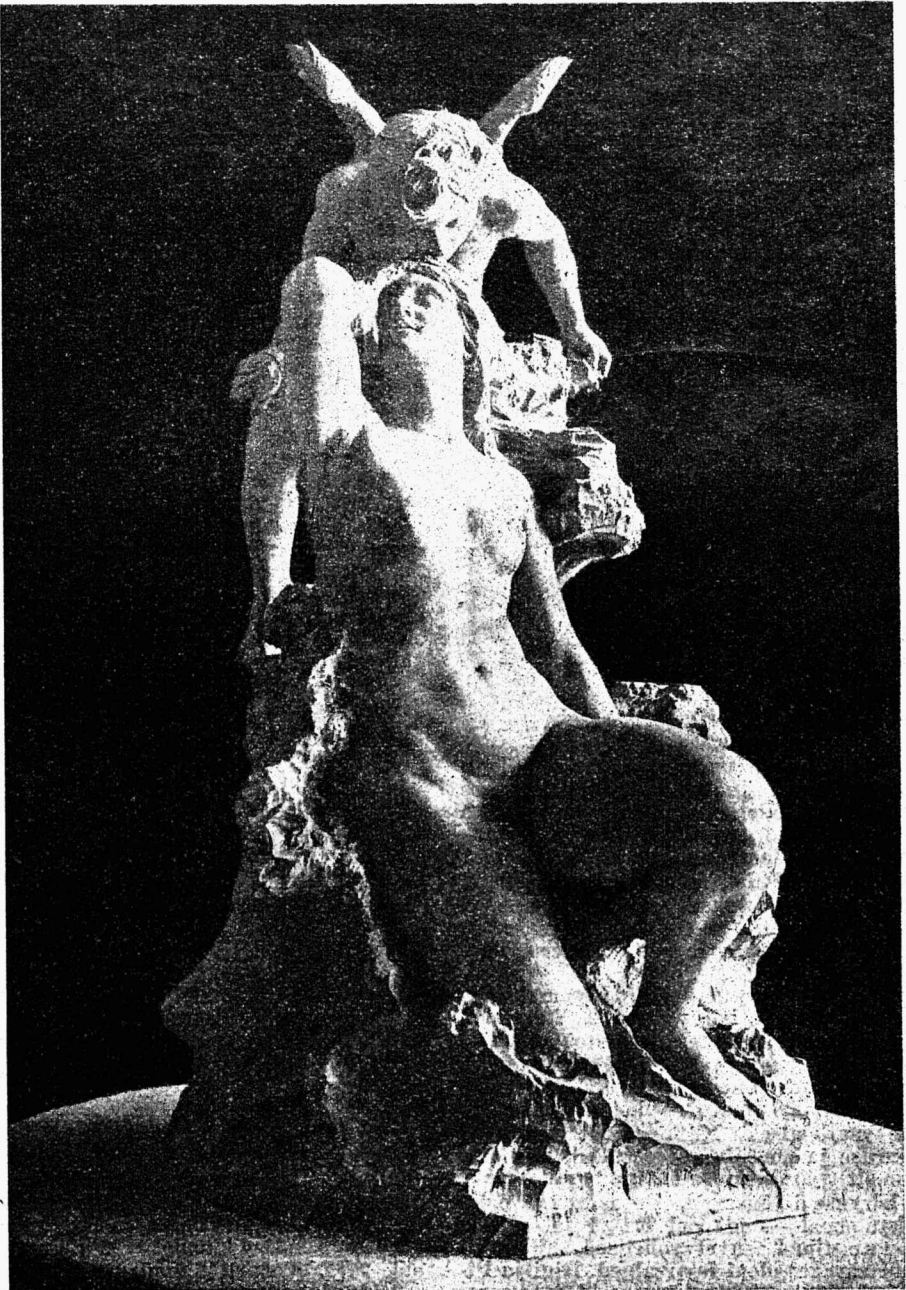
Veel mäletan päivi ma neid,
mil lapsena tallasin lapsikuid teid,
kui valitses võõras siin võim,
käsk valskuse karm piits, vangla ja sõim.
Keelt võõrast siis rääkima pidid pojad su kõik,
kumarduma maani — oli jõle ja võik.
Ning vabadust? —
Kas selleks oligi ust?

Kuid liiva ja kivega mängides,
tehes veele rahutule tamme ja tõkkeid ette,
Emajões supeldes-sukeldes, lutsu loopides veite
vahtides ruttava' pilvede kiirustet sõudu
mõitlesin ikka ma nii:
„Sina, mu Sünnilinn, kes
kõigest kaunim ja kenam,
küll olema, elama peaksid sa teisiti...“

Ja näe — nüüd mulle sündind
ning surnd aastaid on kakskümmend kaks —
ei ole ja elagi enam
mu Sünnilinn nii
nagu siis...

Tornid kirikute Peetri, Pauluse, Maarja ja Jaani
seisavad sirgelt ja uhkelt kui maa enese sõrmed.
— Ja rahvas on vaba! ja vaba ka Sina, mu Sünnilinn, ei maani
põrmuni kummardu enam su mõtete uhkus ja jõud,
sest vastikud aastad on lennand ja tagasi tule ei iialgi need —
surm, hukatus, kadu siis neile, — täis aastate kibedad pettumusnõud.

Sina, mu Sünnilinn,
õhtu kollastes tuledes särad,
ruttavad rattad ja jalad, Kivisild — värat,
kust sisse ja välja sõitnud
võõraste võimude, kurbade päevade ähmased varjud.
Armastan sind, südames südamest armastan sind
— mu Sünnilinn.

Amandus Adamson

Agu tervitab lainet

Säälpool pilvi.

(Reisimuljeid Šveitsist.)

Joh. Käis.

See oli kõigile Šveitsit-külastand huvireisijatele tuttav Rigi mäel. Kaardil leiame Rigi üsna kergesti: ta seisab üksikult põhjapool suurt Alpimägede harja luuleliselt ilusa Vierwaldstetti järve ligidal ja ulatub 1800 m kõrguseni merepinnast. Kes Šveitsis viibides tahab tõusta Rigi mäele, ei jäta ka vaatamata ilusat Luzerni linna sama Vierwaldstetti järve kaldal, sest Rigi asub Luzernist idapool umbes 12 km õhujoonel. Luzern

Luzern.

ligineb oma suuruse poolest Tartule. Nagu kõik Šveitsi linnad üllatab ta meeldivalt oma looduseiluga ja pääle selle puhtuse ja korraga. Suur hulk toredaid, mõnikord otse palee-taolisi võõrastemaja laseb aimata, et suvehooajal valgub sinna küllalisi kõigist ilmajagudest. Huvireisijatele pakutakse sääil igasuguseid mugavusi puhkuseks ja tervisekosutuseks, ja nad suudavad ka maksta, mis selle eest nõutakse.

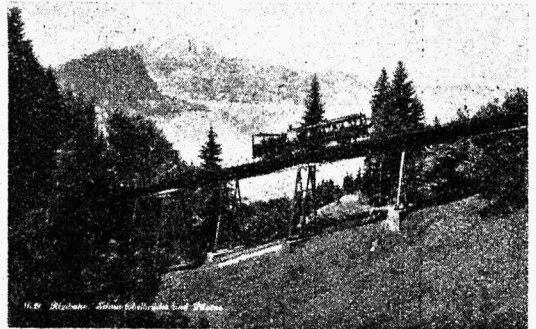
Kuid meie ei peatu seekord ligemalt Luzernis ja sõidame laevaga edesi Vierwaldstetti järve mööda väikesse suvituskohta — Vitznau'sse, kust saab raudteel sõita Rigi mäe tipuni. Laevasõit kestab 1 tund. See aeg kaob märkamatu vahelduvate loodusepiltide vaatlemisel. Kütkestavalt mõjuvad oma suuruse ja massiivsusega mäed, mis otse järvepinnalt järskude seintena mitmesaja meetri kõrguseni tõusevad. Ilusa ilmaga paistavad kaugemal — idapool Rigi ja edelas Pilatuse tipud, suvel rohelised, hilissügisest kuni varakevadeni lumivalged. Rigi ja Pilatuse ei ole küll Alpidel kõrgemaid ja suuremaid mägesid, aga meie Munamägede kõrval oleksid nad siiski hiiglased. Nende tagant veelgi kaugemal lõunas säravad lumimäed Berni-Alpides. Uduse ja pilves ilmaga on see tore pilt varjatud ja ainult ligemate mägede tumedad kogud raamistavad järvepeeglit.

Nii oli ka 9. oktoobril 1927. a., millal võtsime ette ekskursiooni Rigi mäele. Luzernis olid välja pandud sadamas suured plakaa-

did — „eritelegrammid“: Rigi ja Pilatuse selge. Tore udumeri.“ See tähendab, et sügisudu ja pilved püüvad ainult orgudes ja madalamatel mägedel, kuna 1500 m-st kõrgemal valitseb sinine taevaskõrgus ja hele päike. Mõistsime, et see nii võib olla, aga siiski oli raske seda ette kujutada: kunagi varem ei ole oma silmaga saanud vaadata sinnapoole pilvi ei lennukil ega kõrgel mäetipul.

Vitznau lunastasime pileti sinna-tagasi sõiduks Rigi mäele. See lõbu maksis 5 franki (1 fr. = 72 mk.). Suure uudishimuga ootasime sõitu selles omapärasel rongis, mis mäkke ronib. Ta koosneb ühest kummalisest vedurist ja 1—2 vagunist, mis sarnanevad suurtele tänavraudtee vagunitele lahtiste külgedega. Vetur seisab tasasel kohal üsna veidralt — tagumise otsaga hästi kõrgemal. Kuid tassist teed pole rohkem kui paarkümmend silda ja siis algab tõus. Tõusul osutub veduri katel enam-vähem rõhtloodis, vagun aga seisab viltu. Istumisel on see tähtsuseta, aga sarnane seisund loob imeliku silmapaetuse: telegraafi postid ja puud näivad tublisti kallakile olevat ja muidugi vastupidises sihis vaguni kallakusele.

Sõit mäkke kui ka alla kestab tund aega. Selle aja veereb meist mööda ainult 7 km

Hammasrattatee Rigi mäele.

roopaid. Tasasel maal suudaksime tunniga sama palju jala käia, sääil aga kuluks selleks teeks 4 tundi! Tõusta järvepinnalt tuleb 1360 m, s. o. iga kilomeetri kohta umbes 200 m ehk 20%. Veduri liikumine nii järsul teel on mõeldav ainult hammasratta abil. See käibki kolmandal, hammasroopal kahe harilikku roopa keskel, mis ei lase veduril raskustungi mõjul mäest alla veerema hakata.

Mäeküljed Vitznau ligidal on kohati otse püstloodis. Silmaga võime hinnata üksikute kaljuseinte kõrgust mitte alla 200 m, sest majad nende kõrval paistavad tikutoosidena. Mägede päälmine pind aga moodustab säälsamas harilikult kallaku, mida mööda ongi ehi-

Udumeri Rigi mäel.

tatud raudtee Rigi mäele. Paaris kohas viivad julged sillad üle kuristikude ja ükskord tuleb raudruunal ähkides ronida ka läbi tunneli.

Imestusega vaatleme vaguniaknast möödalibisevaid kaljusid: nad jätavad täiesti meie kruusaaugu läbilõigu mulje. Mägi oleks nagu ehitatud kivikast kruusast, mis aga täiesti kivinend. Kõik kivikesed, suuremad ja väikesemad, liiva ja kruusa terakesed on kõvasti liitunud, tsementeeritud lubjaga, nagu see kunstlikult krohvis sünnib. Nii on Rigi mägi päämiselt loomulikust jämedast „krohvist“ ehitatud; seda kiviliiki tunneme k o n g l o m e r a a d i nimega.

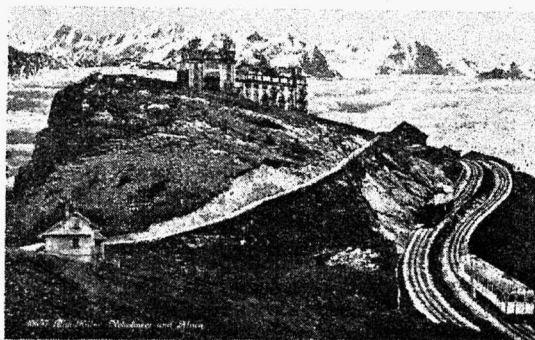
Raudtee kõrval kasvab alguses tihe lehtmets. Vitznau aedades ja puestikus kasvavad lehtpuud lopsakalt, nende hulgas rohkesti puuliike, mis iseloomustavad soojemat kliimat: türgi pähklipuu (jõulupähklipuu), päris kastaan, magnoolia, plaatan, pöökpuu j. t. Oma tiheda tumeda lehestikuga annavad nad aedadele ja metsadele iseäraliku pehme ilme. Mäkke tõusmisel pole esialgu märgata suuremaid muutusi taimestikust. Kuid 20 min. sõidu järele kohtame lehtpuude hulgas ka meie tuttavaid — k u u s k i (kaske ei ole kuskil näha). Ja milliseid hiiglasi! Jalga 4 läbimõõdus, üle 10 sülla kõrged seisavad nad kindlasti mäe nõlvadel, haardes tugevate juurttega kaljusid. Kõrgemal ongi kuusk ainuvalitseja alpimetsades ja tõuseb puude viimase piirini alpiasade vöös.

Pilved on juba laskund meile üsna ligidale. Veel mõned minutid, ja olemegi pilvedes! Külma, tihe udu katab mägesid, tungib vagunisse läbi lahtiste akende ja äratab kahtlust, kas oli õige „telegramm“ Luzernis: „Rigil selge“? Kas ei ole mitte asjata meil sõit? Elav jutt vagunis vaikib: ka kaasreisijaid valdab vist sama meeleolu.

Möödub umbes 10 minutit, „Rong“ peatub nagu kord ja kohus „jaamas“ 1440 m kõrgusel merepinnalt. See on Rigi - K a l t b a d (eesti keeles: Rigi - külmsupelus). Raudtee kõrval seisab suurepärase vöörastemaja, tema ümber tasasel murul mänguplatsid, lilleaid, puestik. See on ilus suvitus- ja terviseparanduskoht (kuurort), „supelukoht“ värskes mägestikuõhus. Suvel olevat säääl elav liikumine, nagu kuurordis ikka, nüüd aga seisavad need asutused pooltühjad.

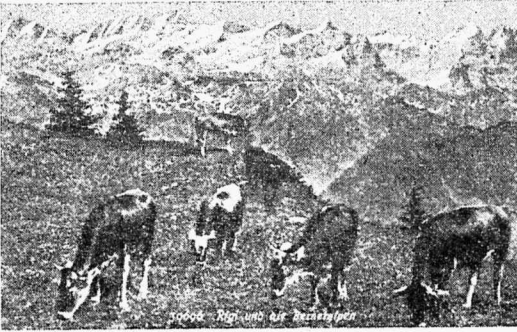
Veel mõni minut edesi, ja juba hakkab päikese soojust tunduma läbi udu. „Pily“ jääb hõredamaks, ja kui jõuame järgmise peatuspunkti 1550 m kõrgusel, särab juba päike täies hiilguses ja üllatavalt soojalt, heledalt! Taevas on täiesti selge, sügavsinine. Lõunapoolt paistab Alpi lumemägede ahelik. Kõikide pilgud pöörduvad tahtmatult sinnapoole. „Kui ilus! — Vaata, säääl Finsteraarhorn! — Säääl Wetterhorn! — Ja veel kaugemal paremal Jungfrau!“ Need on kõrgemaid tippe Berni-Alpides, mida šveitslased muidugi hästi tunnevad. Meil tuli aga uurida panorama-pilti, mille muretsesime juba Luzernis, enne kui eraldasime üksikuid kõrgemaid mägesid pikas ahelikus.

Raudruun ronib ähkides edesi. Nüüd ühineb raudteega Vitznaust veel teine, elektriraudtee, mis Rigi mäe teiselt küljelt tuleb. 1600 m kõrgusel jälle peatus, jälle vöörastemaja. Pilved paistavad allpool laia udumereana, millesse upuvad madalamad mäed. Aga seda ei panda tähelegi: pilgud on pöördud ikka suurejooneliste lumemägede poole.

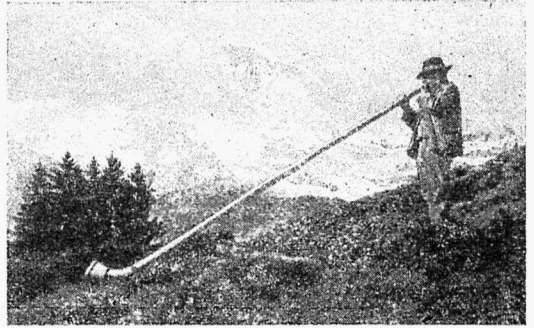

Rigi-Kulm.

Viimne peatus. Oleme lõppjaamas — Rigi - K u l m. Jalgteed viib kahe suure vöörastemaja juure. Need on 5-kordsed kivimajad, mis aga vähe sobivad ümbritseva rahuga looduses. Aga küllalistele pakuvad nad mõnusi, mida ei leia isegi meie päälinna paremates vöörastemajades. Ja see kõik 1800 m kõrgusel pilvede kohal! Veel natuke kõrgemale ja olemegi jõudnud Rigi kõrgemale tipule. Vööratu väljavaade avaneb siit iga ilmakaare sihis. All orgudes on vaatepiir väga kokkusurutud mägedest. Siin aga ei varja enam midagi vaatepiiri. Sinine, sinine taevas pääkohal, hele päike õhtupooles taevas (oli juba kl. 4 p. l.), lainetav udumeri all ja kaugel lõunapool suurepärase lumemägede ahelik. See pilt on nii kütkestav, et ei tea, mida õieti ligemalt vaadelda. Siiski võidavad lumemäed oma kuuju ja värvusega. Teravasakilised, hambulised, suuremalt jaolt puhtad, neitsilikult lumivalged; järsud lumeta küljed päikesepaistel punakad-roosad, varjus aga tumedad, — seisavad mäed igaveses rahus nii lähedal vaatajale ja siiski 50—70 km kaugusel õhujoones. Puhas mägede õhk on läbipaistev. Säääl pruudub udune loor, mis katab meie vaatepiiril

Alpikarjamaa lumimägedega.

Alpi „karjasarv“.

kaugeid asju. Mägede kontuurid on nagu terava sulega joonistatud või teravate kääridega taevavõlvile lõigatud. Taevas ise roosakas-sinakas-rohekas katab mägesid ja jätab just samasuguse mulje, kui meiegi taevas väga külmal selgel talveõhtul enne päikese loojangut. Rigil aga paistab soe päike. Ainult varjus on päris jahe.

Nendes vormides, värvuste ja temperatuuri kontrastides (vahedes) ongi see ilu, mida ei leia meie kodumaa looduses.

Nüüd raatsime ka allapoole vaadata mäe ligemas ümbruses. Sää! valendab ainult udumeri, aga tõesti nagu meri, lainetav, vahutav meri, olgugi et õhus tundub ainult õrna tuuleliikumist. Madalamate mägede tipud tõusevad udumerest mustade saartena, nendest liigem Pilatus. Aga järved, jõed, metsad, linnad, — kuhu nad jäävad? Ja samuti, kui ei suutnud selgesti ette kujutada allpool pilvi, et ülal võib valitseda niisugune selgus ja valgus, nii ei tahaks nüüd uskuda, et all orgudes kõik liigub ja elab endiselt. Selge ilmaga oleks ka seda võind vaadelda, siiski on parem, et see pilt ei sega rahu ja ilu pilvede kohal.

Alles nüüd peatub silm ka sellel, mis sünnib mäetipul. Kus liigub inimene, sää! tingimata aetakse ka äri! Nii ka Rigil. Tegutseb terve rida „ärisid“. Kohalikud elanikud on löönud üles lauad just nagu linnadeski turuplatsil. Müüakse igasugust kribu-krabu: pilt-postkaarte, alpi-„väiketööstuse“ saadusi — nikerdatud asjakesi, kitsejalast piipe, sarvest vilesid, topse; nukukesi, alpikeppe, lehmakujuseid ja muid asjakesi, mis osalt tõesti mägede elanikkude näputöö, osalt aga alt orgudest toodud ja lihtselt varustatud päälkirjaga: „Rigi Kulm“. Äri läheb hästi, sest iga huvireisija tõepoolest tahab ka midagi ainelist, käega-katsutavat kaasa võtta mälestuseks Rigilt: silmaga nähtu kipub kergesti ununema.

Mägi ise on karjamaa. Rohi on ära söödud, nagu karjamaal ikka. Öitsevad üksikud madalaks vuga alpitaimeid — sinised emajuured (Gentiana), kellukad; kollased tulikad ja võililled, siis varretud ohakad j. m. Meie tuttavad — võilill, kortsleht, tulikas j. t. on siin hoopis maapinna ligidale end surund ja väikeste lehtedega. Öied aga on sama suured kui meilgi. See on üldse alpi-taimede ise-

loomustav välimus: madalad varred, väikesed lehed ja siiski suured õied. Karja näha ei olnud, vist sellepärast, et ka karjane ajas pühapäeva „äri“ oma karjasarvega. Väikese tasu eest puhus ta turistide lõbuks melankoolilisi, meeldivaid „karjasarve viise“.

Ligineb õhtu: Jahe tuul tõuseb alt orgudest üles mäele. „Merepinnal“ tekivad valguse ja varjude kontrastid, lumemägede küljed aga säravad veelgi toredamini. Enne udumerre vajumist moondub imelikult päikese ketas: tal on igasugune kuju, mitte aga meile

Päikese kuju loojenemisel Rigi mäel.

kõigile tuttav sõõr. Midagi sarnast võib ka tähele panna päikese loojenemisel merel, kui õhk küllastund veeaurust.

Viimase kiire kustumisel tõuseb järsku külm tuulepuhang, ja alt voolab udu üles mäe tipule. Aga kauged mäed säravad ikka endiselt. Kuid varsi kustuvad ka nemad. Ööpimeduse hõlma vajuvad nii mäed, kui orud, järved ja linnad.

Siin aga juhtus veel üks üllatus. Vaevalt kadus päike, kui idapoolsel taeva serval ühe lumemäe tagant särvas hele-roheline valgus. Mis see võiks olla? Kas mitte kuulus „roheline kiir“ Alpides? Aga see süttib ainult loojenenud päikese kohal! Mõni sekund imetlust, ja asi selgub: sää! tõuseb kuu, täiskuu! Mitte kõige vähematki kuma tema ümber õhus, ainult pehme, hele-roheline valgus paistab temalt. See pilt oli tõesti ootamatu ja üllatav. Pärastpoole kõrgemale jõudes muutus kuuvalgus üsna harilikuks, jäädes siiski palju heledamaks kui meie taevavõlvil.

Kahju oli lahkuda Rigilt. Viimne rong laskub mäelt tagasi sama rahulikult, kui üleski ronis, ja viib kõiki loodusesõpru tagasi orgudesse, linnadesse.

Rigi võõrastemaja jääb üksinda, tühjalt, pimedate akendega, sest möödas on „kõrge“ hooaeg, millal kõik suvituskohad ja kuurordid olid täis elu ja liikumist.

Paar tundi hiljem olime jälle Luzernis elurõõmsa rahvahulga keskel (niisugused on šveitslased), kes pühapäeva rännakult vabasse loodusesse tagasi voolas oma argipäeva tööle,

Paul Burman

Veohobused

Kaanada talunaine.

H. F. Feilberg.

Kui ta oli neljateistaastane, suri ta ema Iirimaal, ning siis jättis ta isa oma isade saare ja rändas oma tütre ja selle kaheteistaastase õega Nebraskasse. Kaugel läänes nad ehitasid endile maja, ja viletsate tööriistadega harisid nad oma maatükki. Mõlemad ematud tütarlapsed kasvasid üles ja läksid mehele. Teine neist pidi läbi elama rasked katsumised. Nad olid oma mehega rentind karjatalu Missouris, aga siis tulid põua-aastad, rohi kolletas, loomad surid, ja nad sattusid pankrotti ja meeletele. Neil oli järel kuusteist lahja, suremisel olevat hobust, ja nad otsustasid siis rännata välja maailma ja sõita, sõita, seni kui jõuavad vabale maale ja häile karjanurmedele. Nad tõmbasid telgiriide üle suure koorma-veo-vankri, võtsid kaasa jahu, tangu, riideid ja heinu, et magada vankri põhjal, rakendasid kaks lahja hobust vankri ette ja sidusid teised järgi. Naisel oli väike tütarlaps põlvedel, ja

siis sõitsid nad ühe nädala teise järel ikka põhja sihis. Tagantjärele said nad teada, et nad sageli olid mööda sõitnud Ühisriikide parimaist maa-aladest.

Nad ei tahtnud peatuda enne kui jõuaksid kuhugi, kus neil meeldiks, ja nõnda nad sõitsid üle piiri Kaanadasse otse Saskatcheva orgu. Ühel päeval, kui nad metsast olid välja jõudnud, oli nende ees maastik, mis pani nad teineteise otsa vaatama.

„Siin on meil hää olla,“ ütles naine, ja sinna jäid nad peatuma. Nii kaugele kui silm kandis, lainetas pehme ja tihe rohi, ja vainude keskel oli selge, läikiv järv. Nad võtsid puid maha, ehitasid endile maja, hobused sõid endid küllaseks ja lihavaks, ja nad olid õnnelikud.

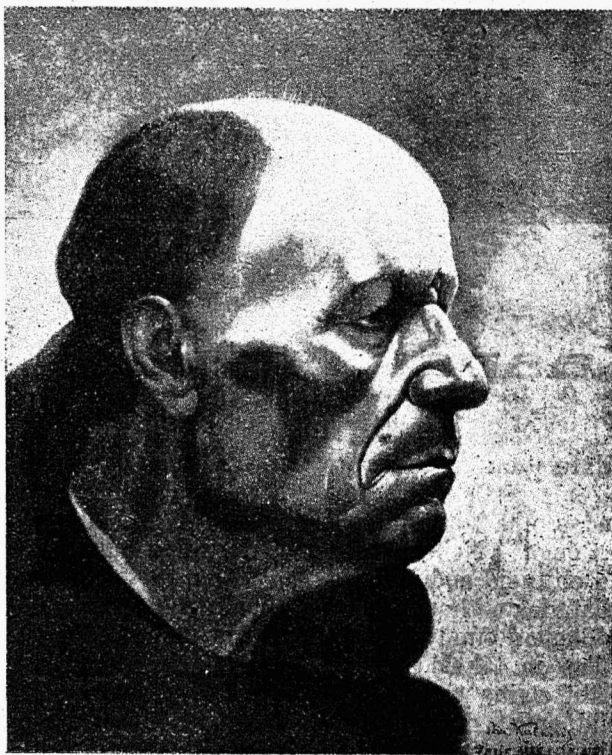
Siis mees jäi haigeks ja suri neljateistkümnepäeva pärast. Metsa servale kaevis naine talle haua, pani ta sinna puhkama ja kandis kive hauale, et metselajad koolnut välja ei rebiks. Mis pidi ta nõuks võtma, sest lähema

naabrini oli enam kui sada penikoormat? Ta plaanitses tagasi sõita, kuid ei julgend üksi minna tundmata teid läbi metsade ja tühikute. Siis ta otsustas jääda, katsus lohutada oma väikest tüdruku ja tõmbas mehe riided ülle.

Kümme aastat asusid ema ja tütar ühes; hobuste arv tõusis, nad olid häast toidust lihavad ja läikivad. Ta ise ratsutas ümber ja karjatas neid. Siis vä-

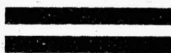
hehaaval leidsid teisedki sinna tee; esiteks cowboyd, kes pidasid ta meheks; siis perekonnad, ja sinna kohta sündis raudteejaam. Nüüd on ta rikas, ja asundus on Kaanada suurimaid tõuhobusekasvatusi.

Jutt on tulnud pikem kui arvasin, kuid igakord, kui mingi töö tundub mu meelest raske, mõtlen üksindase talunaise pääle.

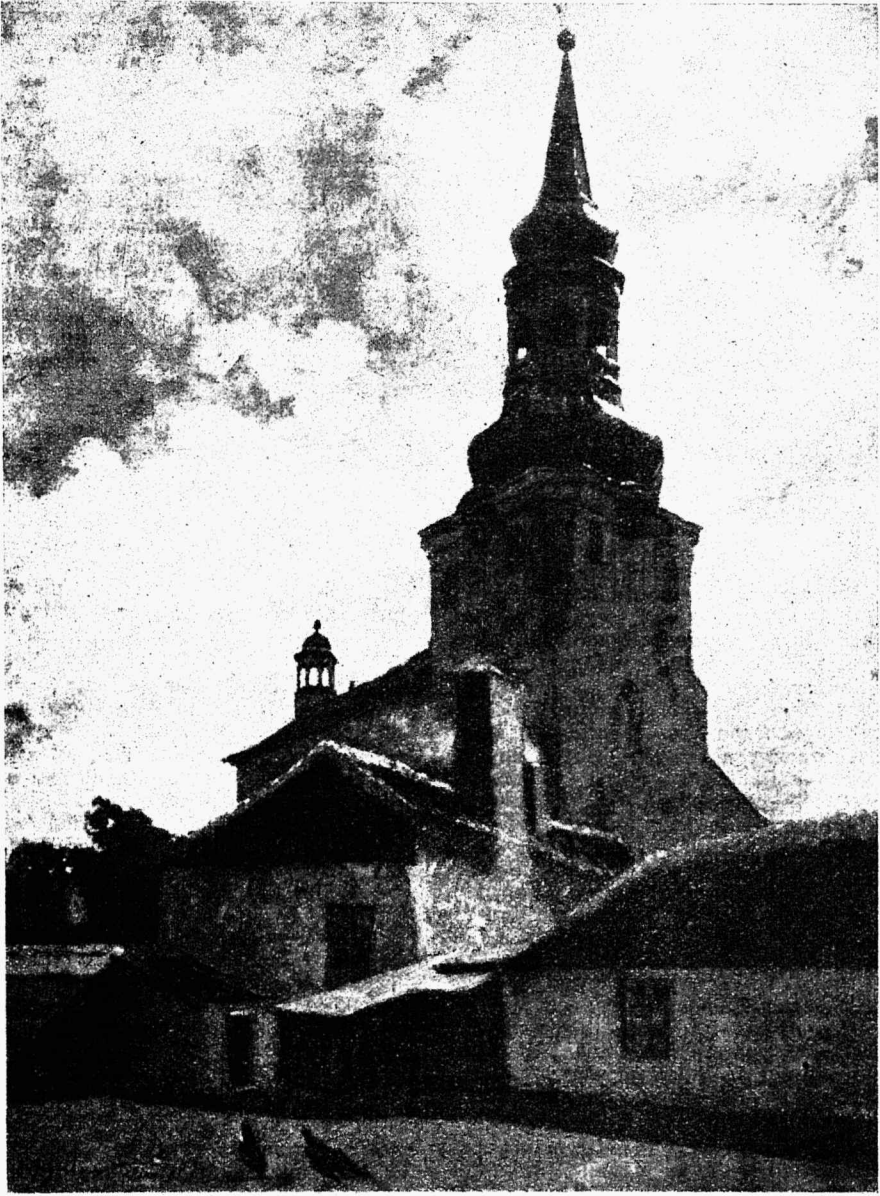

Arnold Kalmus

Munk

A. Jegorov

Toomkirik Tallinnas

Kuus ajaloo suurimat.

H. G. Wellsile, kes on kirjutand suure, mitmeköitelise teose ajaloost ja oma romaani-dega saand maailmakuulsaks, esitati mõni aeg tagasi küsimus, kes olid ta meelest inim-konna ajaloo kuus suurimat isikut ja kes neist on jätnud maailma kestvaima mõju.

Ta vastus on seevõrra huvitav, sel määral vaatepiiri avardav ja ajaloolist vaatlemisviisi

süvendav, et tahame siin avaldada sellest mõ-ned osad ka oma lugejaile, lootes, et see ära-taks uusi mõtteid neis, kes ajaloolisist isikuist otsivad endile eeskujusid.

Ajaloo suurim isik.

Kes on ajaloo suurim isik? Kahtle-mata Jeesus Naatsaretist. Muud vastust ei

või keegi anda. Kõneleme tast inimesena, sest ajaloolane peab teda käsitama inimesena, niisama nagu maalikunstnik teda inimesena maalima. Me ei tea taast niipalju, kui tahaksime teada. Ta elu ja ta tegude jutustus, nii nagu see esineb neljas evangeeliumis, on kohati segane ja vastoluline. Kuid kõik neli annavad meile taast ühesuguse, hästi selge individuaalse kuju. Neis on tõelisuse kindlus. Oletus, et teda kunagi poleks olemas olnud, et ta elujuhtumised oleksid inimeste väljamõeldis, sünnitab ajaloolasele suuremaid mõistatusi, kui evangeeliumi ainete tõsiasjadena pidamine.

Me elame maades, kus Jeesus on miljoonele meestele ja naistele enam kui inimene. Kuid ajaloolane peab jätma selle asjaolu tähele panemata. Ta peab püsima tõendusis, mis seisaksid ümber lükkamata, lugegu ta teost ükskõik mis rahvas päikese all.

Endisaja ajaloolased jätsid Jeesuse täiesti tähele panemata; nad läksid mööda ta õpetuse kasvamisest ja levimisest, pidades seda millekski elus kõrvalseisvaks, mis on ainult pühapäeva jaoks. Ta ei jätnud mingit jälge oma aja ajaloolaste kroonikaisse. Kuid nüüd, enam kui üheksateist aastasada hiljemini, minusugune ajaloolane, kes end isegi kristlaseks ei nimeta, leiab kuju, mis keskendub vastupanematult selle lihtse, armastatud mehe elu ja iseloomu ümber.

Teatavasti on igasugused dogmad ja traditsioonid moonutand ta isikut — kõigi suurte usuliikumise algatajate saatuse on see, et nende järelejäijad neid võõriti seletavad. Kuid kõige selle üliloomuliku ja ebausutava prahi alt murdub esile inimene. Tunneme seda tõmbejõudu, mis pani mehel, kes olid näind teda vaid korra, jätma oma töö ja järgnema talle. Ta täitis neid julguse ja armastusega. Nõrku ja haigeid kosutas ta juuresolek. Ta kõneles nii mõjuvalt ja sügavteaduslikult, et hämmastas kõiki tarku ja isegi neid, kes end targaks pidasid. Kuid teisedki jutlustajad on teind sedasama. Need vaimuanded ükski ei oleks võind anda talle seda püsivat seisukohta, mis tal on. Selle seisukoha andis talle see uus ja lihtne ja sügav õpetus, mille ta tõi: ülemaailmaline armastav Jumaliskasus ja taevariigi tulemine.

See on kõige revolutsioonilisem õpetus, mis iganes on äratand ja juhtind inimtõltemist. Ta järelejäijad ei saand sest aru. Ükski aeg ei ole osaltki seda mõistnud, millise määratu muutuse on see tekitand inimkonna elus. Kuid maailm hakkas muutuma isesuguseks maailmaks alates sest päevast, mil seda õpetust kuulutati, ja iga samm avarama mõistmise ja sallimise ja hää tahtmise poole on samm ülemaailmalise vendluse poole, mida ta kuulutas.

Ajaloolase suuruskatse.

Nii siis ajaloolane, jättes koguni kõrvale Jeesuse elu teoloogilise tähtsuse, kirjutab naatsarilase Jeesuse nime esimesena maailma suurimate nimede hulka. Sest ajaloolase suuruskatsekiviks ei ole: „Mis ta endale kogus?“ või „Mis ta ehitas niisugust, mis pä-

rast ta surma rusudeks langes?“ Ei, vaid: „Kas on maailm saand teissugusemaks seetõttu, et ta elas? Kas ta on juhtind inimeste mõtted uutele radadele nii võimukalt ja elujõuliselt, et see ta järel jääks püsima?“ Selle põhilause järele oleks Jeesus esimene. Ja kui küsime teist nime, mis talle järgneb, siis on see Gautama Buddha.

Siin on jällegi raske eraldada inimest enast ta üle kuhjund legendide keskelt. Aga nagu Jeesuse tõelise olemuse, nii tajume ka Gautama Buddha tõelisuse: näeme selgesti inimese, lihtse, vaga, üksindase, valguse eesti võitleva — elava inimese, mitte müüdi.

Ka tema lõi oma laadid ülemaailmalise mõtte. See ei tunne mingisuguseid aja ning ruumi piire. Mitmed meie parimaist ja uueaegsemaist aateist on sellega kõige lähedamalt kooskõlas. Kõik eluviletsus ja rahulolematust tuleb kustutama isekusest, egoismist, nii õpetas ta. Isekusel on kolm põhikuju, ja nad kõik toovad muret ja häda: Esimene on meelte rahuldamise tung, teine isikliku surematuse igatsus, kolmas on õnne-igatsus. Kõik need peab võitma — s. t. inimese ei pea enam elama vaid iseenda jaoks, kui ta tahab olla tasan. Ja ta palk on nirvana, mis ei ole mitte unustus, nagu väärilti oleme eeldand, vaid lugemata isiklikkude tungide ja tahtmistega allasurumine, mille võitmine toob hingele rahu.

Jeesus ütles: „Otsige enne Jumalariiki“ ja „Igaüks, kes tahab hoida oma elu, see kaotab selle ära“. Gautama kutsus inimesi üles enesesalgamisele viis aastasada varem. Kui lugeda ta elust, siis saab sellest, samuti kui Jeesusegi elust, nii võimsa, nii läbitungiva hingemõjutuse, et pärast teda on asjad pidand suunduma sootuks uutele radadele. Ta on üks ajaloo nurgakividest. Sünnimused liiguvad ta najal nagu sagarail. Ta mõju jääb püsima.

Samasugust seisukohta ei ole Muhamedil ega Konfutsel. Esimene oli liiaks inimlikult nõrk; kergemeelne, isekas, kirglik. Teine oli suur Hiinale, kuid ta õpetusel ei olnud Jeesuse ega Buddha õpetuse universaalsust, ülemaailmlikkust.

Uus mõtlemisviis.

Nende kõrvale võib märkida kolmandaks ajaloo suurimaks greeklase Aristotelese. Ta oli maailma teerajaja. Enne tema aega olid inimesed pärid kõige üle, mis neid endid ja ümberolevat maailma puudutas. Kuid tema pani neid liigitama ja eritlema, teadusi, mis nende uurimused ilmsiks tõid. Ta oli Aleksander Suure õpetaja ning oma tulude ja abinõude varal võis ta sooritada oma uurimisi enneaumamata ulatuses. Kord oli tal tuhat meest tarvitada, kes olid laiali kogu Aasias ja Greekamaal aineid kogumas loodusloo jaoks. Kõneldakse, et ta saatnud oma abilisi kaugele Egiptusse Niilust uurima ja selle tõusu kaardile märkima. Temast sai alguse nii riigikui loodusteadus. Ta õpilased liikeionis analüüserisid ta juhtnõõride järele 158 riigikui.

Aleksandri surm ja ta riigi lagunemine panid liig vara seisma Aristotelese töö, ja pärast teda seisus see kõik pikka aega. Kuid

Linda

Kristjan Raud

maailm oli teaduslikust uurimisviisist saand maigu suhu ega ole seda kunagi enam täielikult unustand. Ikka jälle tulid inimesed tagasi selle suure, selge, läbitungivaks eeskujuks oleva mõistuse juure. Plato ja teised filosoofid olid ütelnud: „Võtke elu ja moodsustagem ta uuesti.“ Aristoteles aga ütles: „Hankigem kõigepäält tõsiasju.“ See kangekaelne tõsiasjust kinnipidamine ning nende analüüsimine, see otsustavus, millega ta tõele silmi vaatas, see elu võtmine sellasena, kui ta on, aga mitte sellasena, nagu me seda tahame — see oli suur inimliku edu samm. Seepärast oli see, mis Aristoteles teaduste süsteemi loomisel korda saatis, ajaloo käigus palju tähtsam, kui Plato filosoofia meeletu jätkamine. „Kõik teadused on teadud, ja jäävad ning kui seisatame mõtlema, mis võlgneb inimkond teaduste arenemisele, siis peame siin küll ühes arvamises olema selle kohta, et Aristoteles tuleb asetada ajaloo kuue suurima hulka.

Õpetaja on seega mõõdu välja annud — ent kuidas on lugu ta suure õpilase Aleksander Suurega? küsite teie. Küsime ka omakorda: mis ta on korda saatnud? Ajaloolased on ütelnud, et ta helleniseeris hommikumaad. Kuid Babülon ja Egiptus olid juba enne tema aega greeklasi täis. Ta ei olnud hellenismi algpõhjus, vaid ainult osa sellest. Kuid mis ta tegi, et seda ühtesulamist püsivaks teha? Ta ei ehitand teid, ei loond kindlat meriühendust ega õppeasutusi. Ja ta isiklik kerge-meelsus oli nii suur, et ta ei lasknud endal habet kasvada, vaid selle maha laskis ajada, pannes seega moele alguse, mis kestis aastasadu.

Samal põhjusel jätame kõrvale ka Karl Suure ja Napoleoni.

Ainuke vallutaja-valitseja, kes särab tähena teiste hulgas.

Kaua enne Napoleoni, Karl Suurt ja isegi Caesarit valitses Asoka oma päratu-suurt riiki, mis ulatus Afganistanist Madrasini; ja tema oli ainuke ajaloost tuntud sõjamees-valitseja, kes loobus võidu järel sõjakäikudest. Pärast võidurikast sõda, mis oli ta ainuke, kuulutas ta, et siitpäälle jätab kõik sõjakäigud, ning pühendab end oma rahva õnne ja hüve hääks. Ta korraldas kaevude kaevamist ja puude istutamist kaitseks kuumuse eest. Ta määras oma ohvitserid häätegevustööde järelevaatajaiks. Ta istutas aedadesse arstirohte ja hoolitses naistekasvatuse eest. Ta püüdis kogu oma rahva viia arusaamisele, et Buddha õpetused on õnnerikka elu teejuhud. Kaheksakümend kolm aastat töötas ta tervelt ja ebaisekalt inimeste õnne hääks. Kõigi nende tuhandete kuningate, keisrite ja suurte ning väikeste majesteetide hulgas Asoka peaaegu üksi särab tähena.

Ja siis laseme mööda kõik pääministrid — Richelieu'd, Talleyrand'id, Pitt'id j. m. ning peatume mehe juures, kel puudus palju elemente, et väärida suurmehe nimetust, kuid kes siiski oli väga tähtis inimkonna arenemi-

sele. Ta nimi oli Roger Bacon. Me teame väga vähe ta elust, kuid ta raamatud, mis kirjutatud ägedas, kohati isegi sõimu- ja vandese-gases stiilis, teritasid kirglikult katsete ja teadmiste kogumise tähtsust. „Katseid, katseid!“ hüüdis ta vahetpidamata, ja otsegu selle arenemise ennustusena, mis katsed võimalikuks teeksid, kui inimesed ükskord saaksid endist raputada teadmatusse ahelad, kirjutata oma kuulsa, tihti mainitud pügal. Peame meeles pidama, et see kirjutati enam kui kuussada aastat tagasi, umbes 1210. ja 1293. vahepeäl:

„Aerudeta meresõidumasinad on võimalikud, nii et suured laevad, mis kõlbavad liikuma merel või jõgedel, sõidavad üheainsa isiku juhtimisele nõudamini, kui sei' puhul, kui nad oleksid sõudjatega täidetud. Samal kombel võiakse valmistada sellaseid sõidukeid, et nad liiguvad ilma veoloomata cum impetu inestimabili, nagu vikatitega sõjavankrid, millest muinasaegadel võideldi. Ja lennumasinad on võimalikud, nii et inimene istub keskel seda juhtimas, kuna kunstlikud tiivad peksavad õhku lendava linnu kombel.“

Seega pani ka Roger Bacon inimesed mõtlema uusi loovaid mõtteid ning jättis järele mõjundeid kõigi sugupõlvede hääks. On muidugi neid, kes ei taha anda talle seda au kohta. Teistel on kandidaate, keda nad veenvate põhjendustega võiksid ette panna. Isik kergib esile ajast. On väga raske määrata, kui palju võlgneb ta oma kaasaeglastele, ja kui palju sellest, mis ta korda saatis, oles ta sünnipärasest vaimuõigust ja kui palju juhusest. Kuid meie arvamise järele need mainitud viis nime edustavad inimliku mõtte ja edu põhjendajaid.

Kas Washington või Lincoln?

Kui jõuame oma ajale lähemale ja otsime oma loetelu kuendat nime, on ülesanne endisest veelgi raskem. Kuid uue aja ajaloost on valdav nähtus, Ameerika. See edustab midagi nii uut, nii määratud, nii paljutootavat, et tal tõepoolest näib olevat õigus nimetada vähemalt ühe ajaloo suurimaist. Kas peab see nimi olema Washington või Lincoln? Ilma Washingtonita vaevalt oleks Ühisriikegi olemas. Ja siiski ei ole Washington tüübiline ameeriklane. Ta oli inglise gentlemani kehastus. Ameerika oleks võind toota oma Washingtoni täisealisena vanast maailmast, kuid talle oli osaks antud sünnitada oma Lincoln.

Lincoln näib paremini kui keegi muu kehastavat Ameerika iseloomujooned. Ta pooldab isegi madalama majakese lapse õigust ja võimalikkust pääseda kõrgemaile kohtadele. Ta lihtsus, ta huumor, ta kannatlikkus, ta sügavasse juurdunud optimism, mis põhjendas veendumuse, et õigus pääseb võidule — see kõik on parim, mis inimesel iganes on anda.

Ajaloolasel on tähtis ja huvitav nentida¹, et Lincoln legend juba nii suureks on kasvand. Ta on olnud kõigest pool aastasada

¹ konstateerida.

surnud, ja siiski on tal juba kindel ja püsiv koht inimteadvuses, mitte ükski Ameerikas, vaid kõikjal. Võime täie kindlusega liita Abraham Lincolni nime püsivalt suurte isikute hulka, mitte ainult ta oma suuruse, vaid Ameerika vaimu suuruse pärast, mida ta kehastab ja idealiseerib paremini kui ükski teine ameeriklane.

Siin on ajaloolase esitatud kuus ajaloo suurimat. Midagi paremat ega targemat ei või ta meelest teha, kui lugeda ja uurida kõike, mis neisse kuuesse isikusse puutub. Nende iseloomujooned on sellased, millesse inimkond tulevikus ikka enam tähelepanu kinnitab. Mõtelgem nende tuhandete kuningate ja keisrite pääle, kes on püstitand templeid ja

auvärvaid oma nimede põlistamiseks, püüdes kivi varal pääseda unustusest — ei ole ühegi nende nime ajaloo kuue suurima hulgas. Ei ole siin ühtki miljonääri — kui mitte vahest Asoka seesugune ei olnud, Asoka, kes ei saand surematuks mitte selle tõttu, mis tal oli, vaid mis ta andis. Näib otsegu saatuse pilkena, et need, kes otsivad kuulsust kõige oma iseka tarmuga — äparduvad siin täielikult, kuna selleasemel kuus lihtset, inimlikku isikut saavutasid püsiva au. Hästi kujukas on ses suhtes Emersoni lause, et „inimhulgad näevad palju vaeva ja hoolt, et jõuda oma tundmata haudadesse, kuna siinsääl mõni suur ebaisekas hing unustab end suremattusele.“ Nuori Voima'st —rm—

Elava sõna tähiseid.

Aleksis Kallits.

„Et nemad ise ei tea, mis nemad teevad, see tähendab, et nemad ise oma kõneviisi tähele ei pane.“

A. Grenzstein.

1.

Omadusi.

Kõne on sidevahend keele suulise tarvitamise kaudu. Ta annab mõtteid edesi — selgitab, õpetab, kaunistab, kutsub uusi mõtteid, tundeid ja tegusid esile. Kõnelemisvõime on mõtlemise kõrval tähtsaim inimese omadus, mis teda loomast kõrgemale tõstab. Kõne ülesandeid täidab nüüdsel ajal osalt kiri. Kuid ikka jääb kõne kiiremaks, selgemaks, lihtsemaks ja odavamaks sidevahendiks. Ainuke omadus, mille poolest ta kirjast taha jääb, on see, et ta eluga on lühike — mõte elab kõnes ainult silmapilgu — ja järgmisel pole teda enam — kui meie teda kirjas ei jäädvusta. Kõnes on sõna „elav“ — ta mõjutab, loob meeleolu, kisub kaasa vahenditult. Kõnes tõstab mõtteid

võimsamaks rida võtteid, mida tarvita-des osav kõneleja teeb vastuvõtlikuks kuulaja südame.

Ja mida teeme meie?...

Räägime kaunis palju. Koolis õpime hädalisi kirjatöid valmistama; kuid imelik — kõneteoseid tegema ei õpetata kuski, kuigi kõnelemine palju tarvitatavam sidevahend kui kiri!

Vanas Kreekas olid kõnekunsti ehk retoorika koolid — nii usinasti hariti kõnevõimet. Kõnevõime iseenesest ju ei arene! Mida teeme meie?

Meie ei pööra kõne tehnilisele küljele tähelepanu — ja tagajärg — ükskõik kus kõnet kuulates arvavad tahtmatult, et püütakse nagu meelega võimalikult halvasti kõneleda!

Enam tähelepanu kõnevõime teadlikule ja järjekindlale kasvatamisele!

Kooli ringides kutsutagu kõneosavuse õpiringesse ellu, korraldatagu koosolekuil sageli vaidlusi. Omal jõul edesi! kuni tõuseb kõne tasapind.

Igal haritud inimesel

peaks oskus olema tarviduse korral sõna võtta ja oma mõtteid arendatud kujul avaldada ning põhjendada. Selle järele, mida keegi kõneleb, hinnatakse teda. On inimesi, kel on kuldsed mõtted, aga pole suud, mis oskaks neid teatavaks teha. Mõni väga haritud härra on sunnitud pidulauas või mujal kõnelema „spikeri“ najal, mis taldriku ääre alla või peopessa peidetud; paljud õpivad kodus lihtseid lauseid kui issameiet pähe, et teiste ees kõnelda saaks — aga kui äkki meelest läheb?

Teiselt poolt tõendavad need, kes kõneosavust õppind, et on võimalik isegi lühikese ajaga omandada kõnevõime. Üks näide paljude hulgast: Kedagi meest naerdi, sest ta kõneles viletsasti — kidakeelselt, nõrgasti, kohmetult, segaselt. Mees hakkas harjutama — ja varsti sai temast kõnemees, missugust teist ajalugu ei tunne! Selle mehe nimi oli Demostenes.

Kõnekunst ja kõneoskus.

Kõnekunstnikuks, kelle esinemine on kunstiteos, ei saa igati. Kuid nagu inimene võib õppida korralikke kirjatöid kirjutama, ilma et ta kirjaniukuks saaks, suudab ta omandada kõneoskuse. Ühel on hää mälu, kiire ja tugev mõtlemine, fantaasia, rikas häälematerjaal, elav hingeelu ja muud omadused, mis teisel vähemal määral olemas, kuid ka kõige suurema kõneanniga inimene saab kõnemeheks ainult lakkamata usinuse läbi. Vaimuanded on ainult toores materjaal, mis läbi tahemasina tuleb ajada. Mida suurem tahe, seda enam protsente kannavad vaimuanded. Tunned eneses kõneandi, ära väsi teda harjutamast. Payot („Tahte kasvatamine“) ütleb: „Suurvaim tähendab kõigepäält pikaajalist kannatust.“

Kõneoskus on õpitav, nagu õpitav on kirjutamine. Kõneoskuse ei suuda omandada ainult tumm või laisk.

Mis tähendab

hästi kõnelda? See on oskus oma arvamisi arusaadavalt, selgelt avaldada lihtsel kujul, neid veenvalt kindlate väidetega põhjendada, kogu mõttekäiku järjekindlalt läbi viia kasutades kõike võimalikke abinõusid ja meetodeid.

Kahes sihis tähisterikkal teel.

Samaaegselt tuleb areneda tahtes saada kõneosavaks; 1) oma isiku üldväärtust tõstes ja 2) süvenedes kõnelemise teoreetilisse ja tegelikku piirkonda.

Üldväärtnuse põhimõte on vast tähtsam kui teine. Vaimliselt kõrgel arenemisastmel seisev isik suudab anda väärtuslikke mõtteid ja õiglasemalt otsustada; kuna ta silmaring avar. Tuleb kasutada kõik võimalused, et teadmiserikkaks saada! Tuleb haridust omandada! Kõlbliselt puhtal ja aateliselt mõtleval inimesel on kõnelejana kindel mõju, tal on kuulajate usaldus ja poolehoid. Saada kõlbliseks karakteriks!

Ilumeelne avab teistele ilu-maailma, tal on salavõim võluda, kaasa kiskuda, vaimustada, sütitada.

Saada ilumeelseks inimeseks (es-teediks) kauniste kunstide (muusika, kirjandus, kujutav kunst) harrastamise kaudu!

Tõe, õiguse ja iluduse tähiseid silmas pidav, nende poole püsimatult rühkiv isik tohib saada ühiskondliku mõtte ja avaliku arvamise väljendajaks — kõnelejaks.

Püüab sinu siseilm peidetud rikkuste poole; oled sa arengumeelne; ihaldad sa võitlust aadete põlengus; rakendad sa oma ihu ja vaimu jõu, et enese üldväärtust tõsta, siis ära jää maailmaks iseendas, vaid lase ka teistele osa saada sinu mõtteilmast, mille sa avad neile kõneledes kui ka tegude kaudu. Ilus sisu vajab ilusat vormi — õpi ilusasti kõnelema!

2.

Oled algaja?

Kauge maa tagant tahan ma sulle ligi olla nende lehtedega, et sa ei väsiks harjutamast eneses peituvaid häid jõude, et sa ei kardaks kõige kõrgemat teed.

Oled sa koosolekutel käind, mõni aeg vaidlustes oma mõtteid harjund avaldama, siis katsu valmistada miski lühem iseseisev ettekanne ja esine sellega. Vali küsimus, mis sulle enam-vähem teada, mis teisi huvitada võiks, jaota ta algosadesse (säe kava kokku), võta kirjandusest või ka elust tarvilikke aineid ja

kirjuta referaat*).

Kuid üleskirjutust ära loe, vaid kõnele paberilt maha. Ettevalmistatud laused olgu hästi kõnepärased, hästi kuuldavad. Selleks ütle kõnet kirjutades laused valju häälega enesele üles ja siis pane paberile.

Vilund kõnelejad räägivad kava järele või koguni pääst. Aga siis peab mõte väga kõvasti ja hästi töötama. Ja mõttes peab ikkagi teatud kava olemas olema. Algajal on kasulik võrdlemisi üksikasjalisi ülestähendusi teha, et pärast kõneledes „sõnadest“ puudu ei tuleks.

Läheb halvasti,

siis otsi nurjaminekut puudustes, mis su ettekanded olnud. Katsu neist vabandada! Ära saa pahaseks sõbra pääle, kui see sind arvustab, vaid täna teda, et ta sulle su viga näitab.

Su suurim vaenlane

on kohmetus või kartus esinemisel, mis ajab mõtte sassi, halvab mõtlemise.

Paarikümne koolivenna ees kui surmamõistetud värisev arg poiss kõneleb aastate pärast paljudele kartmatult ja kindlasti. Ole väliselt rahulik ja kindel! Seesmine kohmetus kaob aja jooksul ja — õige pea.

* Tähendab = ettekanne, ladinak. sõnast refero.

Ära pelga

oma kuulajaid. Ära ole võõras neile, vaid oma inimene. Ära räägi ükskõikse, külma ega vaenulise häälega, kui sa ei taha, et kuulajad su vastu oleksid ükskõiksed, külmad või vaenulised. Saa kuulajate sõbraks.

Hääl

olgu loomulik ja painduv. Kõnele sama häälega, millega alati. Ära moonuta teda. Kõne pole deklamatsioon — sellepärast ära deklameeri, vaid räägi. Ära kõnele ühetooniliselt, see on kui sandilaul. Madal, keskmine, kõrge toon vaheldugu painduvalt. Ära kõnele liig tasa, kuid ära ka kisenda. Häälda sõnad selgesti. On su hääldamises puudusi, siis katsu neid kõrvaldada.

Keeleliselt

seisa õigekeelsuse sõnaraamatu alusel. Vale grammatiline vorm on arenend kõrvale kole lops. Objekti (sihituse) vead esinevad pahatihti — õpi objekti reegleid ja tarvita neid. „-sivad“ minevik ja muud arhhaismid ei tohi noore kõnes ette tulla.

Mõttetuid „täitesõnu“

pruugivad need, kes tahavad, et nende kõnetoru vahetpidamata töötaks, kuigi pää mõtlemisega järele ei jõua. Senni kui uut lauset mõteldakse ja vana mõte lõpnud, püütakse vahemaa täita kõikisugu harjund sõnakestega, et aga suuvärk käiks! Keegi tarvitas poole-tunnilises kõnes, mis pidi ilusaid tundeid esile kutsuma, 30 korda sõna „õieti“! See oli kuulata väga maotu. Kuid kuulates kuuled halvematki, eks ole?

Ära vurista —

see on raske ja igav kuulata. Jahvata paraja kiirusega ja põhjalikult — saab hää jahu. Samuti ei tohi venitada, eriti kui sõnad kuigi sisukad pole — see on veel igavam. Ladusasti ning voolavalt!

Ettekandete tempo

on alguses aeglane, et võimalus oleks kiirendada. Ta oleneb aine liigist, mõtete kaaluvusest ja meeoleolust. Teaduslik kõ-

ne on tempolt rahulik, meeoluline — kiirem. Mida kaalavam mõte, seda aeglasem tempo. Aeglases kõnes tarvita lühikesi, kiiremas pikemaid lauseid.

Kõnestiil

esineb kirja omast tunduvalt. Sõnarikkaid lauseliike — laiendatud lihtlauseid, järgulisi liitlauseid ja perioode, nagu neid kirjas näeme, ei saa kõnes tarvitada. Lause algus võib kuulajal juba meelest läind olla, kui kõneleja pika lause lõpetab. Kirja laused saavad kõnes viletsa paberlise, verevaese, lameda ja lohiseva iseloomu, mis jätab jõuetuse mulje. Kõnestiilis valitseb sõnade tarvitamises kokkuvõtte, nagu luuletamises. Väheste, iseloomustavate, tabavate sõnadega püütakse võimalikult palju sisu edesi anda. Laused jäetakse sageli elliptilisteks (poolikuteks) — see tõstab kumerust ja helevust. Ehituselt on kõnelause lihtne, sisult tihendatud ning paljukaaluv, iseloomult energiline, põnev ning meelejääv.

Hääs kõnestiilis on tarvilik suur sõnatagavara. Vaheldusrikkust ja stiilikaunidust tõstab sünonüümide rikas keel, mis kõlaltselt värske ja huvitav.

Arvurikkad stiililised võtted, mis kõnestiilile iseloomulikud, leiab lugeja K. Petersoni „Lühikeses kirjanduse teoorias“. Mina neid siin ei korda.

Hää kõnestiil (nagu hää kirjastiil) on paljude praktika-aastate tulemus. Pange tähele häid kõnelejaid! Harjutades ja eeskuju võttes jõuab noorurkord väljenduse iseseisvusele, omapärasele ja viimisteldud elegantsusele.

Aine käsitus.

Hää kõnemees oskab kõige keerulisemat kõige lihtsamini esitada. Aine käsitus peab olema kuulajate teadmiste piirides — s. o. — küsimus selgitatakse nende mõistete, kujutluste, võrdluste ja piltide kaudu, mis kuulajatele varemini tuntud ja arusaadavad. Seega saab iga ettekanne kuulajate teadmiste piiride laiendajaks.

Ära püüa lihtset asja keeruliselt

seletada! Tarvita võõrsõnu ja teaduslikku keelt ainult siis, kui kuulajad neis kodus.

Mõni kõneleja räägib nii kuivalt, et pane ka tikuga tuli otsa. Kuivusest vabastab sind aine käsitusviisi sekka kuuluv

ornamentika

ehk ilustamine. Ta ülesanne on rea abinõude varal mõtteid teha näilikumaks, selgemaks, meelejäävamaks ja huvitavamaks. Kõne juures on ornamentikal sama tähendus, mis näitelaval dekoratsioonil ja rekvisiidil. Ornamente moodustavad: 1) kõik stiililised võtted, 2) võrdluspildid, ülekanne, allegooria, mõistukõne, 3) näited, 4) lööksõnad ja laused, 5) asjakohane elustav nali ning anekdoot, 6) tooni varjundid (tõsine, rahulik, irooniline, äge, pilkav j. t.), 7) tsitaadid, mõistatused, vanasõnad, 8) saateliigutused (käed, nägu, keha). Kuid mitte midagi tehtut ei tohi olla nende rikkalikkude abinõude tarvitamisel! Mitte midagi teatraalset! Sisu juhtmotiiv ei tohi ilustustesse kaduda, vaid peab nende kaudu välja paistvuse ning jõu omandama.

Demonstratsioon

ehk näitamine tõstab ettekande näitlikkust veel enam kui sõnalised abinõud. Näit. referaati muusika üle tuleks täiendada vastavate muusikaliste palade ettekandmisega; kirjandusliku referaadi puhul lugege ja deklameerige kirjanikkude töid jne., teadusliku teema puhul korraldage vaatlusi või katseid. Kui vähegi võimalik, tarvita oma ettekandes demonstratsiooni!

Kõne pikkus

pole omadus, millega põhjust igakord hiilgada, kui see sünnib kuulajate haigutuste või äraminemise saatel. Tuleb leppida kõitva, igakülgsest viimse peensuseni läbitöötatud ettekandega.

Üksikasjalise käsitusviisi juures olgu teema kitsas, kuna pääliskaudse, ülevaadet andva juures võib ta laiem olla. Materjaali hulk pikendab ettekanne. Materjaali valides pea silmas ta

väärtust ja teisel kohal rohkust. Materjaali ei tohi kuhjata, vaid tuleb esitada (kava järele) hästi korraldatud kujul.

Proportsionaalsuse põhimõtet ärge lastagu kahe silma vahele jääda. Vaata, et kõrvalised iidamaad aadamad ei lämmataks tähtsat ning olulist! Juba kava valmistades arvesta seda.

Kõnes on mõtetega nagu inimestegä elus: Mida tähtsam tegelane, seda enam temal ruumi, väljapaistvust ning mõjuvust.

Kõnele verrega!

nagu ütleb Nietzsche kirjutamise ja elamise kohta. Ole asja juures ihu ja hingega, siis ületad tõkked. Armasta oma ettekannet ja kuulajaid, siis armastavad nad sind!

Avalda ainult seda, mis tead või usud kindlasti.

Oled sa ettekannet valmistades väga palju vaeva näind, kõnelnud täie andu-

musega ja vastutustundega, siis ei lase hää lõpp end oodata.

Kuid kunagi ära unusta: Sa ei ole Jumal, vaid ekslik surelik, ega kuulajad inglid, vaid inimesed, kes laidavad sääli, kus vigu arvavad leidvat.

Suudad sa — lükka mõtetevahetusel väited ettevaatlikult, rahulikult ja mitte isiklikuks minnes ümber. Maaslamajat ära löö! Ära pilka kõrgemat, kui ta mõtteid tühistad! Ära haava südameid. Ära külva tuult, kus sa ei taha lõigata tormi. Oled sa ise eksinud, anna tõe au.

Ära saa ägedaks ega kurjaks. Okkalisel pole sõpru. Terav kirves leiab... Kangekaelsega ära vaidle.

Lõppsõnas, mis mõtetevahetusele järgneb, võta end eriti kokku, rohitse haavad, mida löönd oled vaidluses, ja ära tungi kallale, sest teisel pole enam sõna enesekaitseks.

Kaotuses jää meheks. Kes kord kaotada oskab, see oskab teinekord võita.

Edu saladus on ainult ja alati töös.

Loodusesõbra nurk.

Külmetusest ja nohust.

Sügisised muutlikud ilmad ja külmad tuuled toovad meile sageli külmetust. Millest see õieti tuleb? Arvatakse, et külm õhk jahutab meie verd alla 37° C, ja selle tagajärjeks on külmetushaigus — nohu, köha j. m. Kuid tõeliselt on verejahtumine õige haruldane asi. Juba külmetushaiguse algusel märkame me hoopis vastupidist, — temperatuuri tõusu veres, palavikku, nii et üldist veresoojuse langust kehas olla ei võind.

Külmetushaigus algab suuremalt jaolt jalgades, kui nad puudulikult kaitstud külma eest. Jalgade külmetamine ärritab jala erkusid ja eriti neid, mis korraldavad verevoolu jalgades ja kehas. Külma mõjul tõmbuvad veresooned jalas kokku; jalg saab vähe verd, läheb külmaks, kuid seega on ka ära hoitud suurema hulga vere soojuse langus kehas. Jala erkude ärritus andub edesi reflektorselt teistesse kohtadesse, ja eriti vastuvõtlikud on sellele ergud limanahas — ninas, kurgus. Kuid siin sünnib just vastu-

pidine muutus — veresooned paisuvad, limanahk saab rohkesti verd, punetab, eritab rohkesti lima, ja nohu ongi käes. Haiges limanahas leiavad soodsa pinna endale mitmesugused pisikad (suuremalt jaolt kahjutud), sest valged verelibled, need pisikate hävitajad, kaotavad omas „õgimisvõimes“ külmetuse mõjul kuni 50%.

Sellest lühikesest seletusest külmetuse kohta leiame ka abinõusid külmetuse eest hoidumiseks. Tähtsaim abinõu on siin keha karastamine järjekindlal harjutamisel külma ärritustega (supelus, hõõrumine külma veega j. n. e.). Jalgade või teiste kehaosade üleliigsel jahtumisel, mis toob kaasa veresoonte kokkutõmbumise, tuleb hõõrumisega soendada nahka ja saavutada veresoonte laienemist, mida märkamegi naha punetamisest hõõrumisel. Külmetuse hädaohtu suurendavad märjad jalanõud ja riided, kuna veeauramine ka rohkesti soojust võtab kehast. Kuid karastamine vähendab külmetuse võimalust ka niisugusel juhul. Rohkem peame hooldisema talvel soojade jalanõude eest; moodsed „siidsukad“ igatahes seda ei ole!

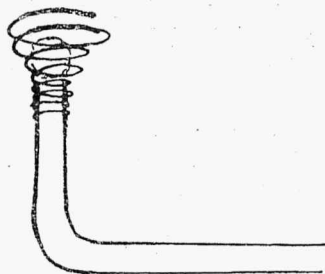
Huvitavaid katseid.

1. Tantsivkuulike. Noorusmaalane K. Sopp (Kudinal) teatab järgmisest katsest: „Kui rehepeksukatel juhtumisi auru välja ajab, pange aurujoa kohale väike ümarik õunake või kartul ja teie näete, kui ilusasti ta sääl tantsib.“

Kuna seda katset korrata pole suuremal hulgal noorusmaalastest võimalik, juhatame samasuguseid katseid lihtsemal viisil:

a) kinnitame köögis veekraani külge kummitoru, nii et veejuga ülespoole saaks juhtida, ja siis paneme veejoa pääle väikese puukuulike või kartuli. Soovitav on kummitoru otsa mässida natuke kellatraati lehtrikujul, et kuulike võiks püsida toru otsa enne veejoa laskmist. Mis sünnib kuulikesega, kui vesi kraanist voolama hakkab?

b) koolutame umbes 5 mm klaasputke täisnurga all ja kinnitame ühe otsa külge „traat-lehtri“. Paneme sinna kerge kuulike leedripuu või päevalille südamikust (võib ka korgist) ja puhume jõuga õhku läbi putke. Mis sünnib siin kuulikesega? Seletada kõiki tähelepanekuid.

2. Joonistamine tikutulega. Valmistame natuke kanget salpeetri lahust ja joonistame puupilpakese või pintslikese abil selle lahusega midagi valgele paberile. Kui joonis ära kuivab, pole paberil midagi iseäralikku märgata. Siis süütame tiku, kustutame leegi nii et jääks ainult hõõgusõõke, ja puudutame sellega paberil ühes kohas vähe märgatavat joonist. Mis edesi sünnib, jätame noorusmaalastele seletamiseks.

3. Ujuvkala. Lõikame paberist „kalakese“ ja temasse kitsa käigu laiema osaga „kala“ pääle ligidal. Paneme „kalakese“ ettevaatlikult pesukaussi vee pääle ja laseme väljalõike laiendatud kohta tilga õmblusmasina- või lambiõli. Mis edesi sünnib? Mispärast nii?

Küsimusi.

1. Miks ei leidu Haanja mägedes „ei hõbedat, kulda“ ega teisi maapõue varasid (rauamaake, kivisütt j. m.)?
  2. Kus asuvad Eestis ilmajaamad?
  3. Mis huvitavat pakuvad loodusesõbrale Vilsandi ja Helgolandil saared?
  4. Kes olid suurimaid looduseuurijaid 17. ja 18. sajandil? Nimetada nende eluaastad ja tähtsamaid töid (vähemalt 4 kohta).
  5. Mida tähendavad sõnad: radiaalne, radium, radio, radiolaarid?
- Nende küsimuste lahendajad võivad ka võtta osa auhinna loosimisest, mis välja kuulutatud „Noorusmaas“ nr. 19.

Male.

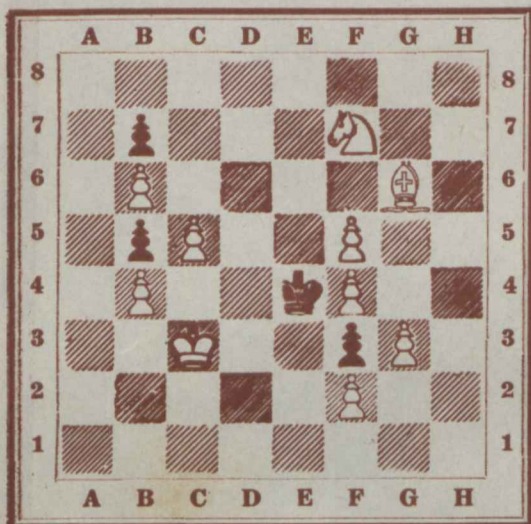
Toimetaja A. Burmeister.

Ülesanne nr. 25.

Kokku säädnud Ilmar Raud (Viljandis).

„Noorusmaa“ originaal.

Mustad.

Valged.

Valged: Kc3, Og6, Rf7, Eb4, b6, c5, f2, f4 f5 ja g3.

Mustad: Ke4, Eh5, b7 ja f3.

Valged algavad ja annavad matt kolme sammuga.

Lahenduse eest kaks punkti.

L. Blumenoff'i ülesande nr. 23 lahendus.

1. Oc1 — a3, b4 : a3,
2. Le2 — a2 annab matt.
1. (Oc1 — a3), d4 — d3,
2. Le2 — e4 annab matt.
1. (Oc1 — a3), b4 : a3,
2. Rd7 — b6 annab matt.
1. (Oc1 — a3), Of7 ükskõik kuhu,
2. O annab matt.

Õiged lahendused saatsid:

ülesandele nr 23 Ev. Karp ja V. Mikenas (Tallinnast), R. Keres, A Karu ja P Tõldsep (Tartust) G. ja A. Vehtersteinid (Vändrast), Paul Maivel (Haapsalust), Martin Villemson (Pärnust); lõpum. nr. 11 ja nr. 12 Ants Vehterstein (Vändrast).

Kabe.

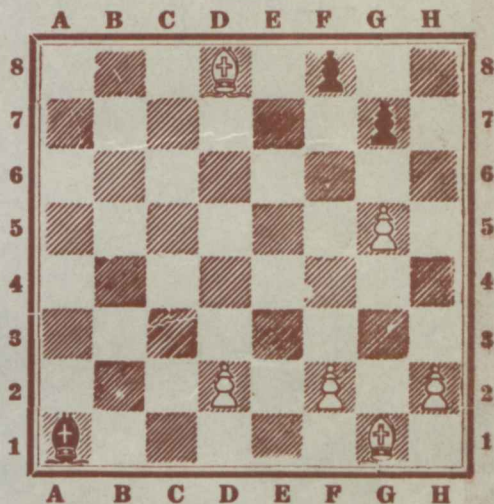
Toimetaja A. Burmeister.

Ülesanne nr. 10.

Kokku säädnud S. Scheermann (Rakveres).

„Noorusmaa“ originaal.

Mustad.

Valged.

Valged: Kd8 ja g1, Ld2, f2, g5 ja h2.

Mustad: Ka1, Lf8 ja g7.

Valged algavad ja kinnistavad ühe musta lihtkivi.

Selle ülesande lahendamine annab võimalusel kolm punkti.

E. Karp'i lõppmängu nr. 15 lahendus.

1. g1 — f2, Kb6 : g1,
2. b4 — c5, Kg1 : b6,
3. b2 — c3, d2 : b4,
4. f4 — e5, f6 : d4,
5. h4 — g5, h6 : f4,
6. Kh2 : e5 : c3 : a5 : d8 : f6 ja võidab.

Õiged lahendused saatsid:

lõppmängule nr. 15: V. Mikenas ja Evald Karp (Tallinnast), Vill. Mudi (Kummnast), Paul Maivel (Haapsalust), R. Keres ja P. Tõldsep (Tartust), G. ja A. Vehtersteinid (Vändrast); lõppm. nr. 11: V. Mudi ja Ants Vehterstein; lõppm. nr. 9, 10 ja 22: V. Mudi.

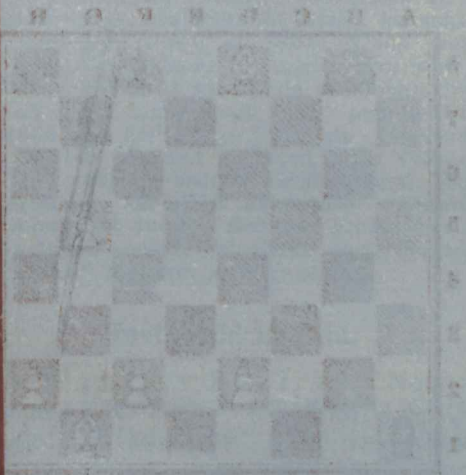
Kope

Toimata A. Burmeister

Üksik nr. 11

Kõik arvud E. Schermann (Helsingi)
"Nooruse" originaal

Muud

A B C D E F G H

Vahel

Vahel: Kõik ja 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8

Muud: Kõik ja 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8

Vahel algavad ja lõpevad ühe ja kahe
Hüütu
Eelne lõpetada tähtsustatult ühe ja kahe
ja kolme hüütu

1. Hüütu lõpetada nr. 15 tähendusega

1. 1 - 1 - 1

2. 1 - 1 - 1

3. 1 - 1 - 1

4. 1 - 1 - 1

5. 1 - 1 - 1

6. Kõik: 1 - 1 - 1

Ühe lõpetada tähendusega:

1. Hüütu nr. 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100

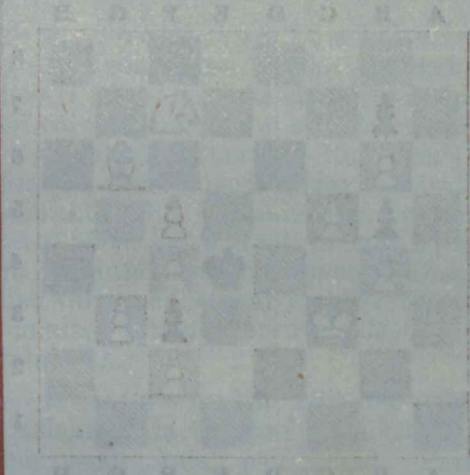
Male

Toimata A. Burmeister

Üksik nr. 11

Kõik arvud E. Schermann (Helsingi)
"Nooruse" originaal

Muud

A B C D E F G H

Vahel

Vahel: Kõik ja 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8

Muud: Kõik ja 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8

Vahel algavad ja lõpevad ühe ja kahe
Hüütu
Eelne lõpetada tähtsustatult ühe ja kahe
ja kolme hüütu

1. Hüütu lõpetada nr. 15 tähendusega

1. 1 - 1 - 1

2. 1 - 1 - 1

3. 1 - 1 - 1

4. 1 - 1 - 1

5. 1 - 1 - 1

6. Kõik: 1 - 1 - 1

NOORUSMAA

ILMUB KAKS KORDA KUUS

Tellimishind aastas 400 mk., pool-
aastas 200 mk., veerandaastas 100 mk.

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse trükkikoda, Pikk t. 2.

